

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บริเวณภาคเหนือของไทยเป็นที่อาศัยของมนุษย์เผ่าพันธุ์ต่างๆ มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว จากการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาพบว่า กลุ่มชาวลัวะและชาวมอญ ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในป่าเขาด้านตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีจำนวนประชากรลัวะและมอญ 14,152 คน(ณัฐวิ ทศธรและสุริยา รัตนกุล, 2539 หน้า 8) ชาวลัวะเป็นกลุ่มชนที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการผลิตเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้เอง ดังนั้นการทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม จึงเป็นงานที่ผู้หญิงชาวลัวะทุกคน จะต้องทำได้และต้องทำสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ตามคตินิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาในกลุ่มของตนมีผลทำให้ผ้าทอของชาวลัวะมีรูปแบบและกรรมวิธีในการทอที่แตกต่างจากชนเผ่าอื่นๆ กล่าวคือมีการใช้กี่หรือหูกผูกติดกับตัวผู้ทอด้านหนึ่ง ส่วนอีกข้างหนึ่งจะเกี่ยวหรือผูกไว้กับเสาบ้าน ลักษณะการทอเช่นนี้จึงทำให้ผ้าทอชาวลัวะมีหน้าผ้าที่แคบ ไม่เหมือนกับผ้าที่ทอด้วยกี่กระตุกหรือหูกที่ตั้งถาวรอยู่กับพื้นเหมือนกับกี่กระตุกของคนพื้นราบ นอกจากการมัดย้อมสีกลมสลับสีขาวบนเส้นด้ายยืนและนำมาทออย่างประณีตสวยงาม ทำให้เป็นเอกลักษณ์ของชาวลัวะและใช้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในอดีตการทอผ้าของชาวลัวะมักจะทอไว้ใช้เอง ลวดลายผ้าทอลัวะมีลวดลายที่สวยงามแปลกตากว่าผ้าทอของชนเผ่าอื่นๆ เพราะผ้าทอของชาวลัวะใช้วิธีการมัดย้อม การมัดย้อมเป็นวิธีการเดียวกับการย้อมผ้าของชาวอีสานที่ใช้ในการมัดย้อมผ้าไหมและโดยทั่วไปจะใช้มัดย้อมเส้นด้ายพุ่ง แต่กรรมวิธีการมัดย้อมของชาวลัวะตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้นเป็นการมัดย้อมผ้าฝ้ายและเป็นการมัดย้อมตามเส้นด้ายยืน สีที่ใช้ย้อมเป็นสีธรรมชาติการมัดย้อมที่ทำให้ลวดลายคล้ายสายน้ำไหลอย่างสวยงามต้องใช้เวลา ใช้ความประณีตใน การทอสูง (วิธิ พานิชพันธ์, 2545 หน้า 11) สำหรับการศึกษาถึงเรื่องผ้าทอของชาวลัวะนั้น มีงานของ ณัฐวิ ทศธรและ สุริยา รัตนกุล(2539) กล่าวว่า สตรีลัวะจะสวมเสื้อแขนสั้นด้วยด้ายสีอย่างประณีต ตัวเสื้อทำจากผ้าทอที่มาเย็บต่อเป็นชิ้นเดียวกัน ส่วนผ้านุ่งมีสีพื้นเป็นสีดำ และมีลายผ้าเป็นแถบยาวแนวนอนคั่นตลอดผืนผ้าและการศึกษาค้นคว้าของ จริญญา สีพาแว (2545) ได้ศึกษาการทอผ้าของชาวลัวะบ้านมีดหลวงที่ใช้ในโอกาสทั่วไป นิยมใช้เสื้อสีขาวและผ้าซิ่นสีดำที่มีลวดลายการมัดย้อมสีน้ำเงินสลับสีขาวส่วนการสวมใส่เสื้อผ้าในโอกาสที่มีการประกอบพิธีกรรมชาวลัวะนิยมใช้เสื้อสีดำและผ้าซิ่นที่มีลวดลาย

ผู้ศึกษามีความสนใจศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนการทอผ้าของชาวลัวะบ้านเฮาะ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยเหตุผลคือ

1. บ้านเฮาะ ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชาวลัวะที่มีกิจกรรมการทอผ้าที่มีอยู่ในลักษณะที่เคลื่อนไหว (Dynamic) มีความชัดเจนในเรื่องของการผลิตผ้าทอ เพื่อใช้ทั้งสวมใส่เอง และเพื่อจำหน่าย(ในเชิงเศรษฐกิจ) บ้านเฮาะอยู่ห่างจากอำเภอแม่แจ่ม 36 กิโลเมตร มีจำนวน 97 หลังคาเรือน ประชากร 600 คน นับถือศาสนาพุทธและผี ทั้งหมู่บ้าน มีอาชีพโดยทั่วไปคือ ทำไร่ข้าว ข้าวโพด มีอาชีพที่สำคัญคือ การทอผ้าเพื่อไว้ใช้เอง และจำหน่ายที่ร้านค้าในอำเภอแม่แจ่ม และจังหวัดเชียงใหม่

2. สตรีบ้านเฮาะ ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม มีฝีมือในการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์กว่าหมู่บ้านลัวะหมู่บ้านอื่นๆ กล่าวคือ การมัดย้อมเส้นด้ายยืนและมีลักษณะเด่นของการต่อพื้นผ้าของชาวบ้านเฮาะด้วยเส้นด้ายสีต่างๆ มาเย็บสลับสอยอย่างประณีต มีการตกแต่งบนพื้นผ้า ส่วนลายบนผ้านุ่งหรือผ้าซิ่นนั้น ก็มีเอกลักษณ์ในการมัดลายเป็นขนาดต่างๆกัน เป็นระยะๆ เป็นลายคาดแบบบ้านเฮาะ และยังมีแถบสีด้านล่างของซิ่นเป็นแถบใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสีแดงหรือชมพู เหลืองด้วยสีเหลือง ลายมัดจะเป็นสิกรรมเทาหรือสีน้ำตาลเข้มและนอกจากนั้นซิ่นบ้านเฮาะยังมีขนาดกว้างที่แนบถาตัวผู้สวมใส่ได้อย่างพอดีได้สัดส่วน มีผ้าพันแขน พันแข้ง หลากสีด้ายสวยงามอย่างยิ่ง พอค้ำแม่ค้าผ้าจากตลาดตัวอำเภอแม่แจ่มและจากตัวเมืองเชียงใหม่ จึงจำเพาะเจาะจงขึ้นไปซื้อและตั้งจองผ้าลัวะแบบต่างๆ ที่บ้านเฮาะเท่านั้น

3. จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของผู้ศึกษาพบว่า สตรีชาวลัวะได้ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้า เฉพาะของตนเอง กล่าวคือชาวลัวะรุ่นใหม่ที่ทอผ้าลัวะอยู่ในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองมาเป็นการทอลวดลายที่ เปลี่ยนไปจากการทอลวดลายแบบลายน้ำไหลมาเป็นลวดลายที่ดูแข็งแรงกระด้าง โดยลดการมัดย้อมให้น้อยลงและหันมาใช้สีเคมีมากยิ่งขึ้น การลดสีย้อมที่ได้จากธรรมชาติและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทำให้ วัฒนธรรมการทอผ้าของสตรีชาวลัวะที่มีอยู่นั้น มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม (ข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์นายหมื่น ศิริจรูญ ผู้ใหญ่บ้านเฮาะ เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2546) ชาวลัวะมีความเป็นเอกลักษณ์ใน วัฒนธรรมของชนเผ่า แต่กลับมีความสนใจในการทอแบบดั้งเดิมของตนน้อยลง เพราะหันไปสวมใส่เสื้อผ้าสำเร็จรูปแบบคนพื้นราบมากขึ้น จึงทำให้ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่ากำลังจะถูกลืมและค่อยๆสูญหาย

ปราณี วงษ์เทศ (2524, หน้า 11-12) ได้ศึกษา การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของเผ่าพันธุ์ ที่ได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นวัฒนธรรมที่มีรูปแบบแพร่หลาย จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของหลายๆท้องถิ่น จนไม่มีลักษณะเด่นชัดที่เป็นเอกลักษณ์ว่าเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรม

ของชนเผ่าใดนั้น การปรับเปลี่ยนในลักษณะนี้ เป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนา กิจกรรมท่องเที่ยวและธุรกิจอุตสาหกรรม ซึ่งมีส่วนผลักดันให้เกิดการขยายตัวของตลาดสินค้า พื้นเมืองในวงกว้าง ผ้าทอและงานหัตถกรรมของชนเผ่าต่างๆจำนวนมากได้ถูกซื้อไปจำหน่าย วัตถุประสงค์ดั้งเดิม คือ แทนที่จะเอาไปใช้เอง ก็เป็นของที่ระลึก ของฝาก ของประดับบ้าน ประดับฝาผนัง และเป็นของสะสมที่ไม่ได้ใช้งาน ตามความนิยม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2521 หน้า 322)

เนื่องจากผู้บริโภคนิยมผ้าทอชาวลัวะเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความเฟื่องฟูของการผลิตผ้าทอ ลัวะออกมามากขึ้น ชาวลัวะบ้านเฮาที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปศึกษาเก็บข้อมูลเบื้องต้น พบว่า มีการทอผ้าเพื่อจำหน่ายอย่างชัดเจนมากขึ้นในเชิงพาณิชย์ ภายใต้ระบบการตลาดที่กว้างขึ้นสู่โลก ภายนอก (จากเดิมที่ผลิตเพียงเพื่อใช้เอง) ความนิยมผ้าลัวะของคนพื้นราบที่มีมากขึ้นนั้น ได้ส่งผล กระทั่งรูปแบบลวดลาย และกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมของชาวลัวะบ้านเฮาโดยตรง

ปัจจุบันการทอผ้าลัวะ ที่บ้านเฮา ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีการผลิตผ้าทอรูปแบบลวดลายที่ง่ายต่อการผลิตเพื่อจำหน่าย ส่งผลให้ผ้าทอมือของชาวลัวะใน ปัจจุบัน เริ่มขาดความประณีต เพราะผู้ผลิตต้องการทำงานที่ง่าย รวดเร็ว และใช้เวลาน้อยที่สุด (ปรานี วงษ์เทศ, 2524 หน้า 13) กล่าวคือผู้ที่ทอได้เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อจำหน่าย และผลิตใน ปริมาณมากๆให้ทันกับความต้องการของตลาด ส่งผลกระทบถึงการปรับเปลี่ยนกรรมวิธีการผลิต ผ้าทอของชาวลัวะ บ้านเฮา

ด้วยเหตุผลทั้ง 3 ข้อที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการและ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนผ้าทอของชาวลัวะที่บ้านเฮา ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ยังคงทอผ้าใช้สวมใส่ในครอบครัว และทอเพื่อจำหน่ายด้วย โดยเฉพาะการทอ ที่มีลักษณะการผสมผสานสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบลวดลายบนผืนผ้าของชาวลัวะ บ้านเฮา ซึ่งเป็นการนำเอา ภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่เกี่ยวกับการทอผ้าของวัฒนธรรมตนเอง มาใช้ ร่วมกันกับเทคโนโลยีการทอผ้าแบบสมัยใหม่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระดับ “ชน เผ่า” มาเป็น “แบบชนพื้นเมือง” เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2521 หน้า 322) ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจ ในเชิงอนุรักษ์และส่งเสริม อาชีพการทอผ้าที่มีคุณค่าของชนเผ่าลัวะหมู่บ้านอื่นๆต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนการทอผ้าและลวดลายบนผ้าทอชาวลัวะ บ้านเฮาะ ตำบลปางหินฝน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัย ที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนผ้าทอของชาวลัวะบ้านเฮาะ

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าลัวะบ้านเฮาะ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
 - 1.2 วิธีการทอผ้า การย้อมสี ลวดลาย และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชาวเขาเผ่าลัวะ
 - 1.3 บทบาทผ้าทอลัวะที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - 1.4 แนวคิดในการปรับเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม
2. ขอบเขตทางด้านกลุ่มศึกษา
 - 2.1 ผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - 2.2สตรีชาวลัวะ ที่ทอผ้าลัวะเพื่อไว้ใช้เองและจำหน่าย
 - 2.3 ผู้จำหน่ายผ้าทอในอำเภอแม่แจ่มที่นำผ้าทอของชาวบ้านเฮาะมาจำหน่าย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การทอผ้าหมายถึง การนำเส้นด้าย 2 กลุ่มสานขัดกันเป็นผืนผ้า มีความยาวตามความต้องการ โดยมีกลุ่มเส้นด้ายพิเศษที่เป็นสีอื่น ๆ มาสอดเป็นด้ายพุ่งที่ทำให้เกิดลวดลาย

การปรับเปลี่ยนหมายถึง ความแตกต่างของกระบวนการทอผ้าและลวดลายผ้าทอชาวลัวะจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งเกิดจากการปรับเปลี่ยนลวดลายของผ้า

ประโยชน์ที่รับจากการศึกษา

1. ได้ทราบกระบวนการทอผ้าและลวดลายผ้าทอของชาวลัวะตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบลวดลายไปจากดั้งเดิม
2. เพื่อเป็นการอนุรักษ์และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพการทอผ้าของชาว ลัวะให้คงอยู่ต่อไป